

CSALÁDI ÉLETRE NEVELÉS. SZEXUÁLETIKA SERDÜLŐKNEK ÉS FIATALOKNAK

MIKSA LAJOS

A tárgykör feldolgozásának adekvát módszere az egyéni beszélgetés. Ez pedig például osztálykeretben szinte megvalósíthatatlan. Következésképpen olyan formát kellene találnunk, amely leginkább emlékeztet a beszélgetés intimitására, őszinteségére, közvetlenségére, egyszersmind átveszi a beszélgető partnerek szerepét. Ilyen műfaj a személyes levelezés. A levelekbe is bele lehet sűríteni a legfontosabb kérdéseket, melyek a gyerekeket foglalkoztatják, és a válaszokat, amelyek megtalálhatók a szakirodalomban.

Válsággal küszködik a társadalom legkisebb természetes közössége: a család. A szakértők fél évszázada kongatják a vészharangot, sürgetve, hogy az ifjúságot fel kell készíteni a párkapcsolatokra és a családi életre, és ebből az intézményes nevelésnek is ki kell vennie a maga részét. E témáról az UNESCO 1964-ben tartott nemzetközi konferenciát, amelyen a résztvevők azt vizsgálták, hogy mit tehet az iskola.

A nyolcvanas évek elején *Urie Bronfenbrenner* amerikai professzor éppen Budapesten nyilatkozta a következőket: „Ahogy múlnak az évek, úgy lesz egyre szilárdabb meggyőződésem: a gyerek szocializálásának legemberségesebb, leggazdaságosabb és legeredményesebb 'végrehajtója' a család. Minden kedvezőtlen változás ellenére. Bolond az a társadalom, amelyik azt hiszi, hogy más intézmények hatásosabbak lehetnek.”¹ Ez az az időszak, amikortól nemcsak öregszik, hanem – az abszolút számokat tekintve – fogyni is kezd a magyar népesség, s a válások és a művi abortuszok aránya világrekordot döntöget.

A rendszerváltozás hajnalán *Ranschburg Jenő* azzal a megdöbbentő információval lepte meg a közvéleményt, hogy hazánkban minden második gyerek veszélyeztetett. Harmonikusan működő családok nélkül morálisan megroppan, beteg lelkűvé, önzővé, jövőtlenné válik és elemeire hullik szét a társadalom. Azóta további romlás adatait rögzíti a statisztika, a veszély tehát nem baljós tendencia, hanem közvetlen napi gyakorlat.

Egy hamvában holt kísérlet után mégis negyedszázadot kellett várni arra, hogy a párkapcsolatokra, a házasságra és a családi életre vonatkozó pszichológiai, szociológiai ismeretek és erkölcsi követelmények programszerűen megjelenjenek a tananyagban. A 2000-ben kiadott kerettantervek kiemelt nevelési célja a személyiség fejlesztése és a párválasztási szocializáció. Belép az ember- és társadalom-

ismeret, valamint az etika, amely a hitoktatásban nem részesülő tanulókat vértette volna fel erkölcsi iránymutatókkal. Ám közbejött a kormányváltás, a liberális oktatásvezérlés pedig nem akar családi életre nevelni, sőt a világnézeti semlegeség törvényesített doktrínájával minden konzervatív értéket igyekszik távol tartani a közoktatástól.

A Közoktatási Modernizációs Közalapítvány 2001-ben *Etikaoktatás fejlesztése a közoktatásban* címmel írt ki pályázatot. A jelzett témakörben erre készült egy pedagógiai segédkönyv. Az alábbi tanulmány e munka elméleti alapvetése. Hangsúlyozzuk: a családi életre nevelés kiindulási terepe a gyerekek csillapíthatatlan és őszinte érdeklődése.

KÉRDEZNEK A GYEREKEK

Mit szabad és mit nem a házasság előtt? – A korai nemi életből később milyen probléma vagy hátrány származhat? – Miért tekintik sokan bűnös dolognak a nemiséget?

Mi a szerelem? – Mi a szerelem titka? – Be kell-e vallani a szerelmet? – Ki vallja be előbb: a fiú a lánynak, vagy a lány a fiúnak? – Kit kell „lekoptatni” és hogyan? – Mire jó a csalódás? – Mikor lesz igazi a szerelem? – Mi a különbség a szerelem és a szeretet között? – A szerelemből hogyan lesz házasság?

Mi a házasság? – Melyek a jó házasság ismérvei? – Több-e a házasság, mint a szerelem? – Elég-e a házassághoz az, ha az ember szerelmes? – Igaz-e, hogy a házasságban elmúlik a szerelem? – Mire kell vigyázni, hogy a szeretet és a tisztelet megmaradjon? – Mit csináljon a férj, ha összeveszik a feleségével? – Mit csináljon a férj, ha a felesége megcsalja? – Az én apukám nem szokta megcsókolni az anyukámat, még csak nem is köszön neki.

Azonos-e a családtervezés a fogamzás megelőzésével? – Mikor ajánlatos gyermeket szülni? – Hány gyermeket neveljünk? – Kihez forduljon az a gyerek, akinek a szülei nem élnek együtt, és a nagyszüleinek nem meri elmondani a problémáit?

Miért nem szeret engem senki? – Hogyan lehetek teljes ember? ... és így tovább.

A fenti kérdések abból a több mint kétszázból valók, amelyeket az 1970-es években egy kis falusi iskolában hatodik-hetedik osztályos kisdiaékok tettek fel (önként, írásban, névtelenül) osztályfőnöküknek. Ámulhatunk a pontos fogalmakon és a kérdések lényegre törő céltudatosságán. A kérdések ma is érvényesek, és igaz válaszokat igényelnek.

NEMISÉG ÉS SZERELEM

Hatalmas biológiai és lelki késztetéssel ébred fel a nemiség a serdülőkben. Természetesnek kell tartanunk, hogy szeretnék kipróbálni, és mielőbb élni akarnak vele. Ám egyre szélesebbre nyílik az „akcelerációs olló”, vagyis a mind korábbi bi-

ológiai alkalmasságot egyre növekvő lemaradásokkal követi a lelki érettség. Ezért a nevelésnek a szexuális élet megkezdésével kapcsolatosan türelemre kell intenie, ugyanakkor a kiegyensúlyozott és tartós párkapcsolatra – végső soron a házasságra – kell felkészítenie. Előtte azonban az alapfogalmakat kell tisztázni!

Első megközelítésben a *nemiség* (szexus) a biológia tárgykörébe tartozik, amennyiben az a vágy felkeltésétől a kielégülésig terjed. Az aktus feltételei látszólag szervi és „technikai” jellegűek. Célja a gyönyör, de önmagában valódi kapcsolatot nem hoz létre, sőt az elhamarkodott próbálkozás kudarccal is végződhet. Érzelmi támaszra van szüksége.

Érzelmi támasza a *szerelem* (*erosz*). A serdülők a szerelem *romantikus* változatát ismer(het)ik. Valóban védelmet nyújt, hiszen *eszményít*, ezáltal a partnert kiemeli a szexuális tárgy-eszköz szintjéről, késlelteti a nemi élet megkezdését. Ugyanakkor a jövőbe, a tartós párkapcsolat irányába mutat, mert tartalmazza a *véglegesség* és a *kizárólagosság* érzését („örökre és csak vele szeretnék összetartozni”), így megóv a promiszkuitástól. A szerelem tehát erkölcsi értéket képvisel, s miközben nemi felvilágosítást végzünk, a szerelemre kell nevelnünk!

ERKÖLCSÖS VAGY ERKÖLCSTELÉN

Mindazonáltal válaszolnunk kell arra a kérdésre is, hogy a szexuális kapcsolatnak vannak-e erkölcsi feltételei. Egy bizonyos értékrend három követelményt támaszt a nemi viszonyokkal szemben. Legyenek *önkéntesek*, *egyenrangúak* és *kölcsönösek*! Mindhármat elfogadhatjuk, ám meg kell néznünk, mire elegendők.

A *testi erőszak* erkölcstelensége brutális egyszerűséggel ütközik ki, szó szerint síkolt az áldozat részéről. Önkéntességről, egyenrangúságról, kölcsönösségről egyáltalán nem beszélhetünk, az elkövetőt a törvény is szigorúan bünteti.

Már kiesik a jog látóköréből a *lelki egyenlőtlenség* alapján létrejött nemi kapcsolat, pedig szintén erkölcstelen. Gyakori jelenség, hogy az egyik fél érzelmei által kiszolgáltatottja a másiknak. Az aszimmetrikus viszony zsarolásig is elvezethet, mely még a kamaszok körében sem ritka módszer („Ha szeretsz, bizonyítsd be!”, „Elhagylak, ha nem engedsz!”, stb.).

Ám ezeken túlmenően az önkéntesség, egyenrangúság, kölcsönösség hármaskövetelménye már elfogadtatni látszik minden *cserére* alapozott nemi aktust – így például a prostituált és a kuncsaft tranzakcióját is, hiszen az „üzlet” önkéntesen, egyenrangú felek között kötött, és mindketten azt kapták belőle, amit vártak. Eszerint tehát nem erkölcstelen a pornográf filmek személytelen gyönyörseréje; nem erkölcstelen a házasságon kívüli szexuális kapcsolat; sőt erkölcsös lehet – státustól és életkortól függetlenül – minden testi viszony, ha rájuk illeszthető a liberális felfogás három ismérve.

Elfogadhatja-e a szabad(os)ság ilyen fokát a családi életre nevelés? Nem. Értékrendünkben ugyanis a szexus nem önérték, hanem a partnerek szeretetkapcsolatá-

nak fontos része és eszköze. A kapcsolatot nemcsak a gyönyör minősíti, hanem más kritériumok is, azok például, amelyeket *Erich Fromm* megfogalmazott *A szeretet művészete* című könyvében. *Fromm* erkölcsi kategóriái: a *törődés*, a *felelősség*, a *tisztelet* és az *ismeret*. Melyik mit jelent?

A *törődés* ugyanazt jelenti, mint a gondoskodás: a cselekvő szeretet kifejezése.

A *felelősség* nem kívülről ránk erőltetett kötelesség. Annyit tesz, hogy igyekszem megfelelni egy másik emberi lény igényeinek és valóságos érdekeinek. *Fromm* szerint azonban a felelősség könnyen birtoklássá, uralkodássá fajulhat, ha hiányzik a tisztelet.

A *tisztelet* nem bámulatot, nem hódolatot jelent, hanem olyan lelki képességet, amelynek segítségével a maga valóságában látjuk és fogadjuk el társunkat, tiszteletben tartjuk egyéniségét, különlegességét.

Ehhez viszont *ismernünk* kell őt. Am *Fromm* úgy véli, hogy az ember önmaga és mások számára kifürkészhetetlen titok. A titok megfejtésének egyetlen módja: összeolvadni a szeretett lényvel. Mint írja: „A megismerés azon az egyetlen módon történik, amelyen az ember eleven ismerethez juthat: az egyesülés élménye révén – nem pedig olyan ismeret révén, amelyet a gondolkodásunk nyújtani tud.”² Ugyanezt állítja a *Biblia*: „Ezért a férfi elhagyja apját és anyját, ragaszkodik feleségéhez, és lesznek egy testté.” A „lesznek egy testté” a legteljesebb testi-lelki közösséget jelenti.³ Itt keresendő a szexus igazi értelme.

NŐ ÉS FÉRFI

„A legnagyobb titkok közé tartozik az, hogy az élőlények hím- és nőneműekre vannak osztva, és mindkettőnek kiegészítésre van szüksége ahhoz, hogy új életet hozhasson létre. Az embernél – és csak az embernél – azonban még egy döntő lépéssel továbbmegy a kiegészülés akkor, amikor a férfi és a nő nemcsak az új élet nemzésére találkoznak össze, hanem személyes életükkel is új egészet alkotnak” – írja *Theodor Bovet*.⁴

A nemek kölcsönös kiegészülésének szép eszméjét már *Platón* és a *Biblia* tereméstörténete is megfogalmazta, és kétségtelen, hogy biológiai meghatározottságot feltételez a nemi szerepeket illetően. Am ezt a feminizmus, jelesül *Simone de Beauvoir* nem fogadja el: „Senki sem születik nőnek; azzá lesz” – jelenti ki indulatosan. Nyilvánvaló, hogy ő a társadalmi hatásoknak tulajdonít meghatározó jelentőséget. A két nézet között *Evelyn Sullerot* igyekszik egyensúlyt teremteni, mondván: „Ez a képlet megfordítható: a nő igenis nőnek születik, a férfiótól eltérő, beprogramozott fizikai sorssal és az e különbségekhez kapcsolódó összes pszichológiai és társadalmi következményekkel. Ezen a sorson azonban változtatni lehet, és azzá válni, amivé az ember akar; idomulni ehhez a sorshoz, vagy nyíltan eltávolodni tőle. Most tehát mit akarunk? Jobban hasonlítani a férfiakra? Jobban átélni és kifejezni sajátosságainkat?”⁵

A nevelésnek is döntenie kell! *Fromm* szerint határozottan „két pólus ez, amelyeknek meg kell tartaniuk a különbözőségüket és eltérésüket”⁶. Egyetértve *Fromm*-mal, kérdezhetjük: Milyen különbségeket erősítsen meg a családi életre nevelés? Természetesen azokat, amelyek harmonikusabbá és tartósabbá formálják a párkapcsolatokat, és az anyaság örömteli elfogadására biztatják a lányokat. A női egyenjogúság tehát nem jelenthet férfimódra való egyformaságot, sokkal inkább olyan gazdasági és társadalmi körülményeket kíván, amelyekben a nők mindkét hivatásuknak szabadon élhetnek. Mindenesetre a nőies szelídséget és gyengédséget, valamint a férfias lovagiasságot és felelősségérzetet kár lenne feláldozni egy hamisan értelmezett emancipáció oltárán.

Végül az egyesülni vágyó kétpólusú élet tükrében arra a kérdésre is válaszolnunk kell: Hogyan értékeljük a homoszexualitást? „A homoszexuális elhajlás e polarizált egyesülés kísérletének kudarca, és ezért a homoszexuális a soha fel nem oldott elkülönültség fájdalomtól szenved, egy olyan kudarc-tól, amelyben egyébként osztozik azzal az átlagos heteroszexuálissal, aki nem tud szeretni” – feleli *Fromm*.⁷ Ő tehát a homoszexualitást nem tekinti természetes, főként nem „büszkeségre” okot adó jelenségnek, hiszen „elhajlásnak”, „kudarcnak” nevezi. Ugyanakkor figyelmeztet: a homoszexuális ember „az elkülönültség fájdalomtól szenved”, azaz kétségtelen, hogy könnyebb a természet (teremtés) rendje szerint, mint „más”-ként élni. Megértéssel el kell fogadnunk a másságot, miközben mi sem lehetünk büszkék: legyünk bár heteroszexuálisok, szintén magányosak maradunk, ha nem tudunk szeretni.

MI A HÁZASSÁG?

A házasság lényege a házastársak szeretetkapcsolata – ez fűzi őket össze párrá. A *pár* több, mint egy nő és egy férfi számtani összege: új minőség. Ha kialakul. Mert a legtöbb házasság a kamaszos romantikus szerelem alapján születik, melynek jellemzője, hogy nem partnerünk valóságos személyéből táplálkozik, hanem olyan ideálképből, amit mi alkotunk meg magunknak. Szinte természetes, hogy egymás megismerésével a szerelem „elmúlik”, bekövetkezik a kiábrándulás, és a csalódás alapjaiban rendíti meg a házasságot. A házastársak egymásra hárítják a felelősséget („Megváltoztál!”, „Nem az vagy, akinek hittelek!”, stb.), és önmagukat sajnálva élesztgetik a hűtlenség kísértését, sokan a narkotikumokban találnak vigaszt. És innét már csak egy lépés a válás.

Pedig a krízis a gyógyulás jele, az érett szerelem első komoly megnyilvánulása. Hiszen a romantikus szerelem helyébe valódi erotikus érzelm léphet, mely immár társunk személyére irányul, az ő tulajdonságait szeretjük és kívánjuk.

Csakhogy az erotikus kapcsolat is ingatag, függ a társak lelki-hangulati változásaitól. Még olyan érzelmre is szükség van, amely a házasságnak állandóságot

és biztonságot kölcsönöz: ez pedig a baráti, szolidáris *szeretet* (*agapé*), amely független a nemiségtől.

Hiba lenne azonban a szerelem három összetevőjét (*szexus*, *erosz*, *agapé*) kijátszani egymás ellen. A testi vágy nem „erkölcstelen”, csupán személytelen, ha erotikus légkör nem veszi körül. Az sem igaz, hogy a házasságban a szerelemnek szeretetté kell „nemesednie”, mert mindháromra egyszerre van szükség, a három *együtt* a szerelem.

Ám még mindig azt mondhatjuk, hogy a szerelem: érzelem. Szeretni nem „akarhatunk”. Mi menti át a kapcsolatot a válságos időszakon? A *hűség*. Jelentését a latin *fides* szó közelíti meg legjobban. Egyrészt hitet, bizalmat, másrészt feltétlen őszinteséget, becsületességet, elkötelezettséget fejez ki. Nélkülözhetetlen funkciót teljesít a párkapcsolatokban, tehát önálló erkölcsi követelmény. A hűség az az akarattal megvalósítható szilárd keret, amelyben megerősödhet a házastársak szeretetkapcsolata. Erősödik minden kedves, megbánó és megbocsátó szóval, mosollyal, együttes élménnyel vagy közös aggodalommal a kisgyerek betegágya mellett. És erősödik a testi egyesülés elementáris párélményével, amikor a lelkek burka is felszakad, és a társak valóban *megismerik* egymást; átérik, hogy ők immáron véglegesen összetartoznak.

„Ez az a házasság, amely nem bontható fel – állítja *Bovet*. – És ha egyes pillanatokban még oly hevesen szeretnéd is felbontani, és az egész világ helyesli is, de ezt a közös múltat nem teheted meg nem történetté és ezt a megerősödött kötelet nem bonthatod fel.”⁸

Pótolhatja-e az élettársi kapcsolat a házasságot? – hiszen az is párkapcsolat. Nem, mert éppen az hiányzik belőle, ami a házasságok alapvető feltétele: az elkötelezettség, az egymásért vállalt felelősség. A „ha nem sikerül, legfeljebb szétválunk” szemlélet eleve bizonytalanná teszi a viszonyt. Az élettársi kapcsolat a magukban nem bízó, mások iránt is bizalmatlan, csak kapni akaró emberek menedéke.

Ezzel áll szemben a házasulandó fiatalok egyházi fogadalma: „Szeretem. Szeretből veszem el/megyek hozzá. Hozzá hű leszek, vele megelégszem, vele szentül élek, vele tűnök, vele szenvedek, és őt sem egészségben, sem betegségben, sem boldog, sem boldogtalan állapotában, holtomig vagy holtáig hűtlenül el nem hagyom, hanem egész életemben hűséges gondviselője/segítőtársa leszek.”⁹

Kétségtelen, hogy az esküszöveg nem ígér az ifjú házasoknak szünet nélkül ható, felhőtlen boldogságot. Érzelmekről csak a házasság feltételeként esik szó, utána azonban az egyéni szándék és akarat veszi át a fő szerepet. Mert a házasság az adni tudás iskolája. Igaz viszont, ha megtanultunk adni, mindent megkaphatunk: társat, otthont, gyerekeket, családi közösséget, támaszt, vigaszt, biztonságot, hitet, reményt és szeretetet. A házasság közös alkotás, sőt – társadalmi jelentősége okán – közösségi feladat.

A CSALÁD

A házasság, amikor már kipróbált és erős, túltekint önmagán, külső célt keresve a legtermészetesebb módon megtalálja a gyerekeket, a róluk való gondoskodást. Így tehát a családalapításnak két lényeges feltétele van: 1) *mindkét házastárs örömmel várja és szeresse a gyerekeket; 2) a házastársak egymást is szeressék!* A gyerekek anyára és apára egyaránt szüksége van. Nyilvánvaló, hogy a házasság előtti nem kívánt terhesség egyik feltételnek sem tesz eleget, ám hasonló helyzet házasságokban is előfordul.

Mind gyakoribb, hogy a független nő magánya ellen gyerekekkel biztosítja be magát, de a házasság kötelékét nem vállalja, vagyis megfosztja a gyereket az apjától. Családban sem ritka, hogy egyik vagy másik házastárs érzelmi karpótlásnak használja a gyereket, mindent érte áldoz és tőle vár. Új fejlemény a „megélhetési gyermekvállalás”, vagyis amikor a szülőket a segélyek révén a gyerekeik tartják el. Ennek fordítottja is gyakorlat: azért nem születik gyerek a jómódú házasságban, mert „nem éri meg”, a tárgyak fontosabbak, mint az új élet. A homoszexuálisok viszont családot szeretnének, igényük már a jog kapuját döngeti... Valamennyi eset *hamis feltétele* a családalapításnak. A gyermek ugyanis nem tárgy, nem eszköz, nem lehet a magány ellenszere vagy érzelmi karpótlás, nem váltható át pénzre, kényelemre. Mert a gyermek nem a tulajdonunk, *már fogantatása pillanatától külön személyiség*, önmagáért születik a világra.

Az utóbbi állítás az abortuszviták központi kérdése. Egyik álláspont a magzatot tárgynak tekinti, elpusztítását a nő egyéni szabadságjogai közé sorolja, érvényesítése elé korlátot sem állítana. Ezzel áll szemben a megfogant új élet megszületéséhez való joga, amely a nő jogával legalábbis azonos súllyal esik latba, s nem kendőzi el azt a tényt, hogy a magzat megölése is gyilkosság.

Ha a házasság élő kapcsolat, az élet törvényének veti alá magát, melynek lényeges vonása a megújulás, a szaporodás. Ezzel együtt a szülők felelőssége meghatározni gyerekeik számát és megszületésük idejét. A felelőség fokmérője nem az, hogy „mindent meg akarunk neki adni”, ha a legfontosabbat, a *testvéri közösséget* megtagadják tőle, mert az pótolhatatlan szocializáló erő, egyben minden gyerekek külön biztonságát nyújt.

Alapvető feltétel a házasságok stabilitása. Hazánkban indokolatlanul és szégyenletesen magas a válások aránya, és a gyerekek érdekei alig érvényesülnek a válási döntéseknél. Nyilvánvaló, hogy a gyerekek nem tartják össze a házasságot, ellenkezőleg: a házastársak szeretetkapcsolata hordozza el a gyermeknevelés nem könnyű terheit.

Mi menti meg a családot? *Bovet* a házasság illetve a család négy közösségéről (négyféle funkciójáról) beszél. Az egyik a házastársak *szellemi* közössége: érdeklődésük és életelveik hasonlósága. A másik a pár *érzelmi-szexuális* közössége. A harmadik a *gazdasági* egymásrautaltság és érdek. A negyedik a szülők-gyerekek *családi* közössége.

A váláshoz vezető okokat elemezve kiviláglott, hogy a család építménye könnyen összeomlik, ha azt csupán egy vagy két közösségi pillér tartja. Már nincs baj, ha a négy funkcióból csak egy fejlődik ki gyengén. És a család a négy oszlopon mindig és szilárdan megáll. Dacol a felbomlasztására irányuló külső csábításokkal és támadásokkal.

CSALÁD ÉS TÁRSADALOM

Megfigyelhető, hogy a köznyelv milyen pontosan érzékelteti a társadalomban végbemenő értékromlást. Az „áldott állapotú” kismamából először „várandós”, majd „másállapotú”, aztán „állapotos”, végül „terhes”, sőt „veszélyeztetett terhes” nő lett, miközben a „gyermekáldás” a „gyerekvállalás” nívójára süllyedt.

Oka van persze az értékek eróziójának. Volt idő, amikor az intézményes nevelés mindenhatóságába vetett ostoba illúzió a tudományosság göggyével szólt le a családot, az anyaságot. A közvéleményt a női egyenjogúság családgyűlölő és gyerekelenes „kékharisnyái” formálták. És mögöttük ott tornyosult az a politika, amelynek értékrendjében a gyerekeit otthon nevelő édesanya megítélése a munkakerülőkével volt azonos.

A reveláció erejével hatott, egyszersmind ingerült megdöbbenést keltett *Ranschburg Jenő* 1973-ban megjelent tanulmánya az emberi szeretet genezisééről. Ő ugyanis határozottan kimondta: „Biztosra vehetjük, hogy az emberi élet mindenfajta szeretetkapcsolatának (gyermeki, szülői, baráti szeretet, szerelem) eredetét a korai hónapok, évek kritikus periódusában, a későbbiekben alig pótolható meleg és bizalmas anya-gyerek kapcsolatban kell keresnünk.”¹⁰ Minden szeretet eredete az anyai szeretet, minden közösség őstípusa az anya-gyermek kapcsolat. Torzulása vagy hiánya a gyermeknek tartós csalódottságot (frusztrációt) okoz, következményei pedig súlyosak – figyelmeztetett *Szilágyi Vilmos* –, „lelki sérülés (trauma) lehet, melynek hatása neurotikus tünetekben – zárkózottság, agresszivitás stb. – jelentkezhet, és egész életre károsíthatja a társas kapcsolatok képességét”¹¹.

Milyen eszmék torzítják a természetes értékrendet? Hosszú fejtegetés helyett jellemzésül álljon itt a már említett *Sullerot* egyik elképesztő közlése: „Sokkal könnyebb volt felszabadítani a nőt a szoptatás kötelezettsége alól az anyatejet utánzó mesterséges tejek gyártásával, mint elintézni, hogy az apák cumiztassák a gyerekeket...”¹² Nem tudja, hogy az anyatejet semmiféle mesterséges tápszer nem pótolhatja? Nem ismeri a szoptatás utánozhatatlan lelki jelentőségét? A cumiztatással mit képes mindebből az apa helyettesíteni? Ám a legmegdöbbenőbb mégis az, hogy tézisé a nők „felszabadításának” jelszavával indokolja.

Pedig nincs benne semmi különös, hiszen a „szabadság” az a szellemi csalétek, amellyel most is el lehet választani az összetartozókat egymástól: az anyát a gyermektől, a feleséget a férjétől, az egyént a közösségeitől és biztonságos hagyományaitól.

A valódi kérdés tehát, hogy ez kinek az érdeke. A diktatúráké! A lényeget tekintve mindegy, hogy politikai-e az a diktatúra, avagy a pénz, a fogyasztás diktál. Mert

mindkettőnek védtelen, történelmétől és szokásaitól megfosztott, enyhén lebutított, vagyis önálló értékválasztásra képtelen, következőképpen korlátlanul és gátálatalanul manipulálható egyedekre van szüksége. Ezt szolgálja a kereskedelmi média reklámdömpingjével, hamis sztárkultuszával, a silányságot csillogtató ürességgel. És ha hozzávesszük, hogy a „szabadság” csábos és lázító jelszava aktuálisan rezonál a serdülők természetes leválási, önállósulási törekvéseivel, felmérhetjük, hogy a jövő generációja milyen hatalmas veszélynek van kitéve.

MÓDSZER ÉS FORMA

Túljutva a tartalom vázlatos elemzésén, a módszer felé irányulhat figyelmünk. A bevezetőben hivatkozott UNESCO-tanácskozáson a francia küldött kifejezte meggyőződését, miszerint az általános nevelésbe beágyazott szexuális nevelés ép házasságokhoz és harmonikus családi élethez vezet el a fiatalokat. Ugyanakkor figyelmeztette kollégáit: ez a nevelés intézményesen, szükségképpen nagy csoportban nehéz feladat.¹³ Mert a tárgykör feldolgozásának adekvát módszere az *egyéni beszélgetés*. Ez pedig pl. osztálykeretben szinte megvalósíthatatlan. Következőképpen olyan formát kellene találnunk, amely leginkább emlékeztet a beszélgetés intimitására, őszinteségére, közvetlenségére, egyszersmind átveszi a beszélgető partnerek szerepét. Ilyen műfaj a személyes *levelezés*. A levelekbe is bele lehet sűríteni a legfontosabb kérdéseket, melyek a gyerekeket foglalkoztatják, és a válaszokat, amelyek megtalálhatók a szakirodalomban. A levelezés pedagógiai alkalmazásának az az előnye is megvan, hogy kinyitja, aktivizálja a hallgatóságot. A kérdések elolvasása után lehetőség kínálkozik vélemények megfogalmazására, vitára, előzetes állásfoglalásra. A választ követően pedig a fiatalok ízekre szedhetik, továbbszöhetnek a történetet, új kérdéseket fogalmazhatnak meg, mindez pedig a következő foglalkozás kiváló előkészítése. Ám kik levelezzenek?

Az egyik partner legyen a kortárscsoport egy reprezentánsa, akivel azonosulni tud a csapat. A másiknak felnőttnek kell lennie. Lehetne egy megértő szülő, egy kedvenc tanár, egy orvos, egy pszichológus, egy lelkész stb., félő azonban, hogy e szerepek leterheltsége miatt nem minden fiatal tekintené éppen ő(ke)t hiteles forrásnak. Mi egy kissé „titokzatos” ismeretlenre bíztuk a válaszadó szerepét. Illusztrálásként *mintafejezetet* mutatunk be, hangsúlyozva, hogy ez csupán ötlet, nem is eredeti, de kipróbáltan hatásos.

MINTAFEJEZET¹⁴

Kedves Ákos bácsi!

Továbbra sem értem, hogy miért válnak el a szülők, ha már gyerekeik vannak. A gyerekekért érzett felelősség miatt nem tartja össze a házasságot? Nem a gyerekek akar megszületni, hanem a házastársak akarják, hogy gyerekük legyen.

Vannak véletlen gyerekek is, és a lány és a fiú a gyerek miatt házasodik össze. Jó házasság lehet belőle? Jobb lenne-e, ha a lány egyedül nevelné fel csecsemőjét? Azért kérdem, mert olyan esetről is hallottam, hogy a nő férjet nem, csak gyereket akart. Hogyan fogalmazzam: megtermékenyítettette magát, hogy ne maradjon egyedül. Erről mi a véleménye?

Ugyanakkor vannak házastársak, akiknek nem lehet gyerekük. Ők mindent megadnának azért, hogy lehessen. Gyerek nélkül van-e a házasságnak értelme?

Hány gyereket neveljünk? Egyet, hogy mindent megadhassunk neki? Megálljunk kettőnél, ha már van lány is és fiú is? Miért jobb a nagy család, mint a kisebb? Hallottam „megélhetési” gyerekvállalásról is. Azért születik sok gyerek, mert a családi pótlékkal és a különböző segélyekkel a gyerekek tartják el a szüleit.

Megpróbáltam magam apának elképzelni. Nem tudom eldönteni, hogy szigorúan vagy engedékenyen neveljem-e majd a gyerekeimet. Ismerek srácot, akit semmiben sem korlátoznak, akkor jár haza, amikor akar, néha nem is alszik otthon. Az ősök rá se hederítenek. Egy másik viszont kitört a karámból, elköltözött az állandó otthoni cirkuszok miatt. Egyik osztálytársamat viszont nem engedik sehova. Mi bandázhatunk szabadon, lányok és fiúk vegyesen. Ő pedig, szegény, sóvárogva nézi, és iszkol haza, mert szülei a „rossz társaságtól” féltik. Én is szabad vagyok, de meg kell mondanom, hogy mikor hol leszek, és be kell tartanom a hazamenetelre megígért időt. Erre nagyon kényes az Öregem. Mikor leszünk teljesen önállóak?

Ámbár mostanában már hanyagolom a bandát, sok időt töltök Judittal. Együtt olvassuk a leveleit. Őt az anyaság érdeкли közelebből.

Judit nevében is szeretettel köszönti: Tamás

Kedves Judit és Tamás!

Remélem, nemcsak olvassátok leveleimet, hanem beszélgettek is róluk! Ez fontosabb, mint a levelek. És nagyon fontosak a feltett kérdések.

Sokan azt gondolják, hogy szükségtelen a gyerekek családban betöltött szerepéről beszélni, hiszen a gyerek utáni vágy az ember legtermészetesebb igényei közé tartozik. Mások szerint a „gyerekvállalás” magánügy, senki sem szólhat bele.

Csak hogy nem mindegy, hogy a gyerekek mikor és milyen körülmények közé érkeznek. Várták-e őket, vagy nem? A szülők képesek-e a felnevelésükre?

A „gyerek miatti” házasságok az esetek többségében túlságosan gyengének bizonyulnak. A fiatal szülők áldozatnak érzik magukat, és „rabságuknak” az ártatlan kisgyereket lesz a bűnbakja. Kapcsolatuk nem bírja el a gyerek gondozásának és nevelésének terhét. Rossz volt a sorrend. A házépítésnél is először az alapokat

kell lerakni, arra emelik rá az épületet. A gyerekvárás és -nevelés alapja pedig a házastársak teherbíró szeretetkapcsolata.

Valóban előfordul, hogy egyedülálló nő úgy akar magányától megszabadulni, hogy férj nélkül gyereket szül. Ismerjük el: a magány rettenetes dolog. A robinsonok magányánál talán még rosszabb a modern magány. Lehet, hogy a magányos ember beszél másokkal, találkozik másokkal – mégsem tartozik senkihez. „Rühös magány – írja Márai Sándor –, ami kiüt a bőrön, a nézésen, a járáson, a mozdulatokon. Amit mindenki meglát. S elhúzódnak tőle.” Mély együttérzéssel mégis azt kell mondanunk, hogy az egyedülálló nő gyerekvállalása hamis feltétele a gyereknevelésnek. A gyereknek ugyanis nemcsak anyára, hanem apára is szüksége van. Hiába születik lánynak vagy fiúnak, az ún. nemi szerepeket, vagyis a nőies és a férfias viselkedést öntudatlanul a családban sajátítja el a gyerek. Szülei szolgáltatják a mintát, a velük való érzelmi kapcsolat révén szilárdulnak meg benne a biológiai nemének megfelelő lelki tulajdonságok. Apa nélkül különösen nehéz lesz a fiúk helyzete. Arról nem is beszélve, hogy az apanélküliségre ítélt gyerek minden szembejövő férfiban az apját fogja keresni.

Hasonlóan hamis feltétel a házasságon belül is kialakulhat. Olyankor, ha az egyik vagy másik házastárs azért kíván gyereket, mert házasságában érzelmileg kielégületlen marad. A szeretetre éhes lélek kárpótlást keres. Ez is érthető, csak hogy megnő a veszélye: a helyes szülő-gyerek viszony eltorzul. A szülő valósággal „szerelmes” lesz a gyerekébe, mindent érte áldoz, mindent tőle vár. A gyerek pedig később drágán megfizet a dédelgetésért. Könnyen önállótlanná, gyámoltalanná válhat, nem lesz képes önállósulni. Olyan lesz, mint a fára ráfonnyadt, félig érett gyümölcs.

A családalapításnak tehát alapvető feltétele, hogy mindkét szülő örömmel várja a kisgyereket. Régebben azt mondták: a gyerek a szerelem gyümölcse. Lényegében igaz ez a meghatározás. A házastársi szerelem, amikor már erős és kipróbált, túltekint önmagán. Külső célt keresve természetes módon megtalálja a gyermekekkel való törődést.

Megkérdezted: „Hány gyereket neveljünk?”. Eldönteni a szülők joga és felelőssége. Mit jelent a gyerek iránti felelősség? Jelenti a megfelelő körülményeket. Erre szokták mondani a tehetősebb szülők, hogy „mindent meg akarunk adni neki”. Annak az egynek. És éppen a legfontosabbat tagadják meg tőle: a *testvért*. Valóban úgy tűnik, hogy a különmemű két gyerekkel teljessé vált a család. Kialakul a családi négyszög, ami zárttá teszi a családi szerkezetet. Ezt rúgja fel a harmadik gyerek. Ő ugyanis nem engedi párba rendeződni a családtagokat. Helyet követel magának, lényegében ő teremti meg a *testvéri közösséget*, ami a szülőkön kívül nyújt biztonságot és védelmet a gyerekek számára. Minden újabb gyerek újabb lehetőség. Leggazdagabb az a gyerek, akinek van bátyja és nővére, húga és öccse.

A gyerek nem a házasság egyetlen értelme, de gyerekekkel teljesebb az élet. Érzik ezt a gyerekeket nevelő családok, fájó hiányát pedig azok a házastársak, akiknek sajnos nem születhet gyermekük.

Juditnak írom, hogy az áldott állapotban levő kismamának mindenekelőtt derűre, érzelmi biztonságra van szüksége. Azt pedig Tamásnak kell tudnia, hogy a nyugodt körülményeket az ifjú férj teremti meg számára.

Az anya pótolhatatlan. Ám kiderült, hogy nemcsak testi, hanem lelki szempontból is. Ezzel kezdődik az anya valódi hivatása, ami óriásivá magasztosítja az anyaságot. Gyerekének olyan útravalót adhat, ami elkíséri élete végéig. Megajándékozhatja a szeretet képességével. Azzal, hogy az anya szereti csecsemőjét, kisgyermekét, képessé teszi őt a későbbi barátságra, szerelemre, párválasztásra, házasságra, szülői hivatásra.

Ide kapcsolható, Tamás, amit az önállósulásról írtál. Négy tipikus esetet villantottál fel. Az egyik volt a *korai* önállósulás annál a fiúnál, akit szülei semmilyen sem korlátoznak. A másik a *kényszeres* önállósulás – itt arra az ismerősödre gondolok, aki drasztikusan szakított a szüleivel. Mindkét helyzet számtalan veszélyt hordoz magában. De talán ezeknél is rosszabb kilátásoknak néz elébe az az osztálytársad, akit nem engednek a saját korúak társaságába, noha fejlődése, párválasztási felkészülése szempontjából a „bandázás” is elengedhetetlen. Könnyen lehet, hogy ő a *sikertelen* önállósulás áldozata lesz. Nem sikerül párt találnia.

Úgy tűnik, a négy eset közül legjobb a Te helyzeted. A nevelés ugyanis a biztonságot nyújtó korlátozás és a szabadság egészséges egyensúlya. Az anyaöltől, a kiságytól, a járókától kezdve, a gyerekszobán, a lakáson, az udvaron, a szűkebb, majd mind tágabb környezetünkön keresztül a teljes szabadságig. És ez lesz majd az igazi korlát, mert tetteidért magad viseled a felelősséget. A lelkiismereted szabályoz, és ha jól működik, nincs annál erősebb korlát. Nem azért teszel jót, mert félsz a büntetéstől vagy jutalomban reménykedsz. Nem is azért, mert valamelyik nagy tekintélyű és/vagy szeretett személy példáját kívánod követni. Hanem azért, mert immáron a belső törvényed vezérel. És ez nemcsak a legerősebb korlát, hanem a legnagyobb szabadság is. Fokozatosan lehet eddig eljutni, *természetes* módon nősz át a felnőtt viszonyokba. Miután sikerült, partnerként, barátként fordulsz vissza szüleid felé. És ha majd szükségessé válik, Te fogsz gondoskodni róluk.

Végül nem akarom megkerülni a szülők válására vonatkozó kérdésedet sem. Sajnos igaz, hogy a gyerekek általában nem tartják össze a megromlott házasságot. Érdekeik alig érvényesülnek a válási döntésnél. Nagy kár és fájdalom, mert a családnak a gyereknevelés a legfontosabb funkciója, intézményes neveléssel nem helyettesíthető. Ha a házastársak meggyűlölnek egymást, az a legtöbb esetben eldönti a gyerekek sorsát is. Persze előfordulhat, hogy olyan durvává és kegyetlenné válik a családi légkör, hogy megváltás lesz a válás.

Mivel a család gyermeknevelő funkciója egyedül nem menti meg a házasságot, további támaszokat kell keresnünk. A család egy építmény, melyet négy oszlop tart. Az egyik a házastársak *szellemi* közössége, vagyis érdeklődésük és életelveik hasonlósága. A másik pillér a házaspár *érzelmi-szexuális* közössége. A harmadik a *gazdasági* egymásrautaltság. A negyedik oszlop pedig a *szülők-gyerekek családi* közössége.

Nos, a váláshoz vezető okokat elemezve kiderült, hogy ingatag a család építménye, ha azt csupán egy vagy két pillér tartja. Bármilyen konfliktus könnyen az összeomlását okozhatja. Ám nincs baj, ha az épület három erős oszlopon áll, vagyis a felsorolt négy közösségi terület közül csak egy fejlődik ki gyengén. És a család a négy pilléren mindig és biztosan megáll. Dacolva állja a külső ostromot és viharokat.

Most itt fejezem be, majd legközelebb folytatjuk.

Szeretettel gondolok Mindkettőtökre: Ákos bácsi

JEGYZETEK:

- ¹ Miksa Lajos: *Kudarcrá ítélve? Egy pedagógus töprengései a családi életre nevelésről*, in: *Pedagógiai Szemle*, 1984. december, 1219. o.
- ² Fromm, Erich: *A szeretet művészete*, Helikon Kiadó, é.n., 43. o.
- ³ *Biblia – Magyarázó jegyzetekkel. Válogatás*, Kiadja a Magyar Bibliatársulat megbízásából a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 2001, 19. o.
- ⁴ Dr. Bovet, Theodor: *Felette nagy titok. Könyv a házasságról*, Evangéliumi Iratmisszió, é.n., 20. o.
- ⁵ Sullerot, Evelyne: *A női nem*, in.: Evelyne Sullerot (szerk.): *A női nem – Tények és kérdőjelek*, Budapest, Gondolat, 1983, 31. o.
- ⁶ Fromm, Erich: *Férfi és nő. Szexuálpszichológiai tanulmányok*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996, 47. o.
- ⁷ Fromm, Erich: *A szeretet művészete*, 46. o.
- ⁸ Dr. Bovet, Theodor: *i.m.*, 18. o.
- ⁹ Ablonczy Dániel – Dr. Gyökössy Endre – Adorján József: *Nem jó az embernek egyedül*, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1972, 3. o.
- ¹⁰ Ranschburg Jenő: *Az emberi szeretet geneziséről*, in: *Valóság*, 1973, 10. szám, 33. o.
- ¹¹ Szilágyi Vilmos: *Pszychoszexuális fejlődés – párválasztási szocializáció*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1976, 31–32. o.
- ¹² Sullerot, Evelyne: *i.m.*, 31. o.
- ¹³ Komlói Sándor: *Néhány külföldi kezdeményezés*, in.: Komlói Sándor (szerk.): *Családi életre nevelés*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1979, 10–12. o.
- ¹⁴ *Az Etikaoktatás fejlesztése a közoktatásban* címen kiírt pályázaton a XXVIII/81 kódszám alatt nyilvántartott pályamunka, Miksa Lajos: *Párban. Szexuáletika – diákoknak*, Készült a Közoktatási Modernizációs Közalapítvány, illetve az Oktatási Minisztérium támogatásával, 2002, 38–44. o. (Kéziratban)

